

ΑΡΧΕΙΟΝ

ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΟΝ ΥΠΟ ΔΗΜΗΤΡ. ΕΜΜ. ΚΑΛΙΤΣΟΥΝΑΚΗ

ΕΤΟΣ 49^{ον} (1969)

ΤΟΜΟΣ 49^{ος}

ΤΕΥΧΟΣ Β'

ΑΠΡΙΛΙΟΣ - ΙΟΥΝΙΟΣ

ΒΡΑΒΕΙΟΝ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΑΘΗΝΩΝ

ΑΙ ΠΕΡΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΣΤΡΩΜΑΤΩΣΕΩΣ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΚΙΝΗΤΙΚΟΤΗΤΟΣ ΘΕΩΡΙΑΙ ΤΗΣ ΣΥΓΧΡΟΝΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ

Υπό ΓΕΩΡΓΙΟΥ Α. ΚΟΥΡΒΕΤΑΡΗ

Καθηγητοῦ τῆς Κοινωνιολογίας τοῦ Chicago City College
καὶ Ph. D. Research Fellow (1968-69) τοῦ Northwestern University*
Evanston, Illinois, U.S.A.

Αἱ ἔννοιαι τῆς «κοινωνικῆς στρωματώσεως» - social stratification καὶ τῆς «κοινωνικῆς κινητικότητος» - social mobility, κατέχουν μίαν ἰδιάζουσαν καὶ στρατηγικὴν θέσιν εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῆς συγχρόνου κοινωνιολογικῆς ἐπιστήμης. Δέον γὰρ σημειωθῆναι, ὅτι ἀμφότεραι αἱ ἔννοιαι δὲν εἶναι μόνον θεωρητικαί, ἀλλὰ ἔχουν χρησιμεύσει τῶσον ὡς ἐμπειρικά ὅσον καὶ μεθοδικαί τοιαῦται, διὰ τὴν ἔρευναν τῆς διαστροφῆς τῆς κοινωνίας εἰς τάξεις καὶ ομάδας κοινωνικῆς στρωματώσεως.

(1) σκοπὸς τῆς παρούσης μελέτης εἶναι: ἡ ἀνάλυσις τῶν ἐνοιῶν αὐτῶν ἀπὸ θεωρητικῆς ἀπόψεως. Ἡ ἱστορικὴ προέλευσις τῶν ὁποίων, ἔχει τὴν ρίζαν τῆς εἰς τὰ κοινωνικά, πολιτικά, καὶ φιλοσοφικά συστήματα τοῦ Πλάτωνος καὶ Ἀριστοτέλους.

Περαιτέρω, ἡ θεωρητικὴ ἀνάπτυξις καὶ ἀνάλυσις τῶν ἐνοιῶν αὐτῶν ἐφέλιται εἰς τὰ ἔργα τῶν διανοηθέντων τῆς Δύσεως τοῦ 18ου αἰῶνος. Ὡς ἐπίσης, καὶ εἰς τὰς οἰκονομικὰς, κοινωνικὰς, καὶ πολιτικὰς ἐπιπτώσεις καὶ ἀλλαγὰς ἄστινας προεκάλεσαν αἱ μεγάλαι Ἐυρωπαϊκαὶ ἐπαναστάσεις. Ἀφ' ἑνὸς μὲν, ἡ Γαλλικὴ, Ἐπανάστασις ἤρξεν ἡτο ὑπεράνω ὅλων ἐπαναστάσεων τῶν κοινωνικῶν τάξεων καὶ ἀφ' ἑτέρου δέ, ἡ Βιομηχανικὴ Ἐπανάστασις ἤρξεν ἔλαβε χώραν τὸ πρῶτον, εἰς τὴν Ἀγγλίαν καὶ ὀλίγον ἔτι εἰς τὰς ἄλλας Δυτικὰς Χώρας καὶ τὴν πέραν τοῦ Ἀτλαντικοῦ Κοινοπολιτείας. Ἡ Βιομηχανικὴ Ἐπανάστασις,

* Ἐπιθυμῶ νὰ εὐχαριστήσω τὸ Intersocietal Council τοῦ Πανεπιστημίου Northwestern διὰ τὴν ὑποτροφίαν ποῦ μοῦ παρέσχεν ἵνα δυνηθῶ νὰ ἔλθω εἰς τὴν Ἑλλάδα διὰ μίαν κοινωνικὴν ἔρευναν γενικοῦ καὶ ἔθνικοῦ ενδιαφέροντος.

είχεν ως συνέπειαν τὴν δημιουργίαν νέων συνθηκῶν ἐργασίας καὶ διαδιώσεως, ἀλλὰ καὶ προβλημάτων διὰ τὴν νέαν κοινωνικοποίησιν καὶ προσαρμογὴν τῶν μετακινουμένων πληθυσμῶν, ἀπὸ μίαν κοινότητα, κατ' ἐξοχὴν ὁμοιογενῆ. (gemeinschaft) τοῦ χωρίου εἰς μίαν ἑτερογενῆ (gesellschaft) τοιαύτην, τῆς ἀστικῆς καὶ βιομηχανικῆς κοινωνίας. Ἐνα ἀπὸ τὰ βασικώτερα προβλήματα τῆς Βιομηχανικῆς Ἐπαναστάσεως, ἦτο τὸ δημογραφικὸν πρόβλημα τουτέστιν, τὰ προβλήματα τῆς ἀστυφιλίας καὶ μεταναστεύσεως τῶν ὑπαιθρίων πληθυσμῶν πρὸς τὰ ἀστικά καὶ βιομηχανικά κέντρα. Τὸ δημογραφικὸν αὐτὸ πρόβλημα συντέλεσε εἰς τὴν γένεσιν τῶν κοινωνικῶν φαινομένων τῆς «κοινωνικῆς στρωματώσεως» καὶ «κοινωνικῆς κινήτικότητος» τῶν μετακινουμένων πληθυσμῶν.

Κατ' ἀρχήν, θὰ προσπαθήσωμεν ν' ἀναλύσωμεν τὴν γενεσιουργὸν αἰτίαν τῆς ἐννοίας τῆς «κοινωνικῆς στρωματώσεως» καὶ κοινωνικῶν τάξεων, δίδοντες μίαν μᾶλλον σύντομον ἱστορικὴν καὶ θεωρητικὴν ἀνασκόπησιν τῆς ἐξελιξέως τῆς. Ἐν συνεχείᾳ δέ, θὰ διατριψώμεν μὲ τὴν διδυμον ἐννοίαν τῆς «κοινωνικῆς κινήτικότητος», ὡς συναφῆ καὶ ἐξαρτωμένην ἐκ τῆς πρώτης.

ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΣΤΡΩΜΑΤΩΣΙΣ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΑΙ ΤΑΞΕΙΣ

Ὅταν λέγομεν κοινωνικὴν στρωμάτωσιν μιᾶς κοινωνίας, ἐννοοῦμεν τὴν ὑποδιαίρεσιν ἢ διαφοροποίησιν ἐνὸς συνόλου ἀνθρώπων εἰς ἀνωτέρας ἢ κατωτέρας κοινωνικὰς κατηγορίας, βάσει ὀρισμένων ὑποκειμενικῶν ἢ ἀντικειμενικῶν δεικτῶν ἢ στοιχείων ὅπως π.χ. τὸ οἰκογενειακὸν ἐπίπεδον, τὸ μορφωτικὸν ἐπίπεδον, τὴν ἐπαγγελματικὴν καριέραν τοῦ ἀνδρός, τὴν ἐθνικὴν, φυλετικὴν ἢ καὶ θρησκευτικὴν προέλευσιν τῶν ἀνθρώπων καὶ ἐν γένει, τὸν τρόπον ζωῆς καὶ συμπεριφορᾶς μιᾶς ομάδος ἀνθρώπων εἰς τὴν κοινωνίαν.

Ὁ Πλάτων καὶ ὁ Ἀριστοτέλης ἠσχολήθησαν μὲ τὸ κοινωνικὸν φαινόμενον τῆς ἀνισότητος τῶν ἀνθρώπων εἰς τὴν κοινωνίαν ἐντὸς τῶν πλασιῶν τῆς ἐλληνικῆς πόλεως (city - state). Ἀμφότεροι ὁμως, ἐξέλαβον τὴν ἐννοίαν ταύτην, κατὰ τὸ μᾶλλον, ὡς ἐννοίαν a priori «φυσιολογικὴν» καὶ κατὰ τὸ ἦττον, «κοινωνικὴν». Τουτέστιν ἀνεζήτησαν τὴν αἰτίαν καὶ ἐξήγησιν τῆς κοινωνικῆς ἀνισότητος εἰς αὐτὴν ταύτην τὴν «φύσιν» τοῦ ἀνθρώπου. Τῷ ὄντι, καὶ σήμερον πιστεύομεν ὅτι οἱ ἄνθρωποι γεννῶνται «φύσει» διαφορετικοὶ ὁ εἰς ἀπὸ τὸν ἄλλον, ὡς πρὸς ὀρισμένας κληρονομικὰς καὶ βιολογικὰς προδιαθέσεις π.χ. ἀντίληψιν, χρῶμα τῆς κόμης, ἰδιοσυγκρασίαν καὶ τὰ παρόμοια. Αἱ σύγχρονοι κοινωνικαὶ ἐπιστῆμαι ἔχουν ἀνακαλύψει ὅτι ἡ ἐπίδρασις τοῦ κοινωνικοῦ περιβάλλοντος, εἰς τὸ ὅποιον γεννᾶται, διαβιοῖ καὶ ἀναπτύσσεται τὸ ἄτομον ἔχει ἐξαιρετικὴν ἐπίδρασιν ἐπὶ τῆς βιολογικῆς, διανοητικῆς καὶ ψυχικῆς ἀναπτύξεως καὶ προσωπικότητος του.

Ὁ Ἀριστοτέλης εἶδε τὴν κοινωνικὴν διαφοροποίησιν καὶ κοινωνικὴν ἀνισότητα κυρίως ὡς συνέπειαν τῆς καλῆς ἢ κακῆς «φύσεως» τοῦ ἀνθρώπου - δηλαδή,

ή κοινωνική ανισότητα ως απόρροια της ψυχοβιολογικής ανισότητας των ανθρώπων. Ούτω, οι δούλοι θεωρούντο ως κατέχοντες κατωτέραν «φύσιν» από εκείνην των ελευθέρων Ἀθηναίων. Ἐπομένως, ἡ δουλεία ως κοινωνική ἀνάγκη, καὶ θεμελιώδης ἦτο ἐκ φύσεως προκαθορισμένη. Κατὰ δέ, τὸν Σταγειρίτην φιλόσοφον, ἡ καλυτέρα πολιτικὴ κοινωνία εἶναι ἐκείνη ἣτις περιέχει τὸν μεγαλύτερον ἀριθμὸν «μεσαίας τάξεως» πολιτῶν. Διὰ τοῦτο, λέγει «ὅταν οἱ ὀλίγοι ἐκ τῶν πολιτῶν, κατέχουν τὰ περισσότερα ἀγαθὰ καὶ οἱ πολλοὶ τὰ ὀλιγώτερα, ἀναφέεται τὸ φαινόμενον τῆς καθαρᾶς ὀλιγαρχίας¹. Καὶ συνεχίζει, ὁ Ἀριστοτέλης, «εἰς ἓν τοιοῦτον κοινωνικὸν σύστημα, ὅπου δηλαδὴ δὲν ὑπάρχει μία μεγάλη, εἰς ἀριθμὸν μεσαία τάξις καὶ οἱ πτωχοὶ ὑπερβαίνουν εἰς ἀριθμὸν τοὺς πλουσίους, γεννᾶται ὁ κοινωνικὸς κίνδυνος τῆς ἀναρχίας καὶ ἡ Πολιτεία ταχέως φθάνει εἰς τὸ τέρμα τῆς». Ἡ ἀνάγκη, λοιπόν, μιᾶς εὐρείας μεσαίας τάξεως πολιτῶν ἦτο μία παρατήρησις ὑψίστης σημασίας, ὅχι μόνον, διὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ Ἀριστοτέλους, ἀλλὰ κατὰ πολὺ περισσότερον σήμερον. Ἐἶναι ἀληθές, ὅτι πολλαὶ σύγχρονοι κοινωνίαι ἔχουν ἐνστερνισθῆ τὴν παρατήρησιν αὐτὴν τοῦ αἰωνίου φιλοσόφου. Ἐνῶ ἄλλαι κοινωνίαι τὴν ἔχουν ἀγνοήσει.

Δύναται τις νὰ εἴπῃ, ὅτι ἡ παρούσα Ἐθνικὴ Ἐπαναστατικὴ Κυβέρνησις ἔχει ὡς πρωταρχικὸν τῆς σκοπὸν τὴν δημιουργίαν μιᾶς νέας Ἑλληνικῆς κοινωνίας, εἰς τὸ πρότυπον τοῦ Ἀριστοτέλους, εἰς τὴν ὁποίαν ἡ πλειονότης τῶν Ἑλλήνων πολιτῶν τῆς νῆ εἶναι «μεσαία τάξις». Περὶ τοῦτου, ἀρκεῖ κανεὶς νὰ παρακολούθησῃ τὸν ρυθμὸν τῶν ἔργων τῆς οικονομικῆς, πολιτικῆς, καὶ κοινωνικῆς ἀναπτύξεως τῆς παρούσης Ἐθνικῆς Ἐπαναστατικῆς Κυβερνήσεως. Ἡ συνισταμένη τῆς ἀναγεννήσεως καὶ κοινωνικῆς προόδου καὶ ἀλλαγῆς ἐκφράζεται εἰς τὸ περιεχόμενον τοῦ νέου Ἑλληνικοῦ Συντάγματος, τὸ ὅποιον θέτει τὰς βάσεις μιᾶς δυναμικῆς καὶ συγχρόνου Ἑλληνικῆς καὶ δημοκρατικῆς Πολιτείας.

Ἐσαύτως, καὶ ὁ Πλάτων ἠσχολήθη εἰς τὴν περίφημον «Πολιτείαν» του μετὰ τὸ θέμα τῆς κοινωνικῆς στρωματώσεως καὶ κοινωνικῆς ἀνισότητος καὶ συνέλαβε τὴν ἰδανικὴν πολιτείαν εἰς τὴν ὁποίαν «ὁ βασιλεὺς νὰ εἶναι φιλόσοφος καὶ ὁ φιλόσοφος βασιλεὺς». Ὁ Πλάτων ὠμίλησε εἰς τὰ Β', Γ' καὶ Δ' βιβλία τῆς «Πολιτείας» του περὶ τριῶν κοινωνικῶν τάξεων: 1) τὴν κατωτέραν (artisans) εἰς τὴν ὁποίαν περιελάβε τοὺς ἐμπόρους, γεωργούς, ἐισοτέχνους, μισθωτοὺς καὶ ἐργαζομένους, 2) τὴν μεσαίαν τάξιν τῶν ἐπικούριων φυλάκων (auxiliaris) ἢ ὁποία περιελάμβανε τοὺς πολεμιστὰς καὶ στρατιώτας καὶ τέλος τὴν ἀνωτέραν τάξιν τῶν «παντελῶν φυλάκων» (guardians) ἢ ὁποία περιελάμβανε ὄλους

1. S. M. Lipset, *Political Man: «The Social Bases of Politics»* (New York: Doubleday and Co., Inc. 1963), Preface quoting «Aristotle on Political Man and the Conditions of the Democratic Order». In «Politica» (Trans.) by Benjamin Jowett (1221-1222).

2. Ibid.

ἐκείνους τούς ἐπιλεχθέντας διὰ τὸ ἀξίωμα τῆς ἀνωτάτης ἀρχῆς τῆς πολιτείας, τῶν τῶν «ἀρχόντων»³.

Ἐπιπροσθέτως, ὁ Πλάτων ἐτέθη ὑπὲρ μιᾶς ἰδανικῆς πολιτείας εἰς τὴν ὁποίαν οἱ «ἄριστοι κατὰ τὸν νοῦν, τὴν ψυχὴν καὶ τὸ σῶμα» νὰ κατευθύνουν τὸ σκάφος τῆς πολιτείας. Δὲν ἔμπορεῖ παρὰ νὰ διαπιστώσῃ κανεὶς ὅτι ἡ Ἑθνικὴ Ἑπαναστατικὴ Κυβέρνησις ἔχει ἐνστερνισθῆ πολλὰς καὶ ἀπὸ τὰς ἰδέας τοῦ Πλάτωνος εἰς τὴν προσπάθειάν της διὰ μιᾶν «Νέαν Πολιτείαν» καὶ ἕνα «νέον κοινωνικὸν σύστημα» ἔπον καὶ ἄρχοντες καὶ ἀρχόμενοι νὰ εἶναι πρωτίστως «κοινωνικά» μέλη μιᾶς ὅμοιας κοινωνικῆς δημοκρατίας. Καὶ εἶναι κοινωνικῶς ὄγιη τὰ μέλη μιᾶς κοινωνίας ὅταν καὶ τὰ δικαιώματά των συμβαδίζουν μὲ τὰ καθήκοντά των, καὶ ἡ ἀτομικὴ ἐλευθερία ἐκάστου πολίτου δὲν παραβιάζει ἐκείνην τὴν τῶν συμπολιτῶν του. Διὰ νὰ ἐπιτύχωμεν ὅμως μιᾶν τοιαύτην κοινωνίαν, ὡς ἄτομα δημοκρατικά, πρέπει ἡ νέα πολιτεία μας νὰ δημιουργήσῃ τὴν ἰδίαν εὐκαιρίαν, δυνατότητα, καὶ μεταχειρίσιν εἰς τούς πολίτας της, ἵνα ὡς κοινωνικά ἄτομα, ἀναπτύξουν ἔτι περαιτέρω καὶ τὴν δημιουργικότητά τους καὶ τὴν ἀτομικὴν καὶ κοινωνικὴν τους πρωτοβουλίαν καὶ προσωπικότητα.

Ὅθεν, τὸ κοινωνικὸν φαινόμενον τῆς κοινωνικῆς στρωματώσεως καὶ κοινωνικῶν τάξεων δὲν εἶναι κάτι τὸ νέον ἀλλ' ἀπεναντίας ἔχει τὴν ἀφετηρίαν του εἰς αὐτὴν ταύτην τὴν Ἑλληνικὴν σκέψιν καὶ φιλοσοφίαν τῶν πρωταγωνιστῶν του, Πλάτωνος καὶ Ἀριστοτέλους. Ἐν παρενθέσει, δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν ὅτι ἐνῶ οἱ αἰώνιοι αὗτοι φιλόσοφοι συνέλαβον καὶ ὠμίλησαν διὰ τὸ σπουδαῖον αὐτὸ κοινωνικὸν φαινόμενον, τῶν κοινωνικῶν τάξεων, ἐν τούτοις ὅμως, δὲν μᾶς ἐξήγησαν ἐπαρκῶς τὴν γενεσιουργὸν αἰτίαν τῆς κοινωνικῆς ἀνισότητος.

Κατὰ τὴν περίοδον τῆς Ἀναγεννήσεως, ἡ Ἑλλάς εἰρρίσκετο ὑπὸ τὴν Ὀθωμανικὴν κυριαρχίαν τοῦ σκότους καὶ τῆς πνευματικῆς ἀποτελιματώσεως. Οἱ λήθριοι τοῦ Βυζαντίου, οἱ ὅποιοι ἠναγκάσθησαν νὰ μεταναστεύσουν εἰς τὴν Δύσιν, καθὼς βραδύτερον καὶ οἱ διανοούμενοι τῆς Δύσεως τοῦ 18ου αἰῶνος ἔδωσαν μιᾶν νέαν ὀθῆσιν εἰς τὰ γράμματα, τὰς τέχνας καὶ τὴν ἐπιστήμην. Οἱ διανοούμενοι τῆς Δύσεως, ὅστερα ἀπὸ ἕνα πνευματικῶς καὶ ἐπιστημονικῶς στείρον Μεσαίωνα, παρέλαβον τὴν σκυτάλην τοῦ πνεύματος ἀπὸ ἐκεῖ ποῦ εἶχαν φθάσει οἱ Ἀρχαῖοι Ἑλληγες.

Προσεπάθησαν δέ, νὰ ἐποικοδομήσουν ἐπάνω εἰς τὰ ἴδια πνευματικά θεμέλια τοῦ ἀρχαίου ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ. Ὅστω, ὁ σημερινὸς δυτικὸς πολιτισμὸς ἔχει τὰ ἐρείσματά του καὶ τὰς ἀφετηρίας του ἀφ' ἑνὸς μὲν, εἰς τὸν «ἰδεαλισμὸν καὶ διανοητικότητα» τοῦ Πλάτωνος καὶ εἰς τὸν «ρεαλισμὸν καὶ ἐπιστημονικότητα» τοῦ Ἀριστοτέλους, ἀφ' ἑτέρου δέ, εἰς τούς διανοουμένους τῆς Ἀναγεννήσεως καὶ εἰς τὴν κίνησιν τῶν Ἀνθρωπιστῶν (humanism).

3. «Πολιτεία», Νεώτερον Ἑγκυκλοπαιδικὸν Λεξικὸν Ἑλλάδος, XVI. (Ἐκδόσις τῆς Ἑγκυκλοπαιδικῆς Ἐπιθεωρήσεως «Ἑλλῆς», Ἀθήναι) p. 192.

Κατά την περίοδον τῆς Ἀναγεννήσεως, ἡ κοινωνικὴ στρωμάτωσις ἐθεωρήθη ὡς ἓνα εἶδος φυσικῆς ἱστορίας καὶ ἐξελιξέως τῆς ἀνθρωπότητος. Τῷ 1771, ὁ καθηγητὴς τῆς νομολογίας εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τῆς Γαλασκώβης, John Millar, ἐδημοσίευσεν ἐν ἐξαιρετικῶς διαφωτιστικῶν βιβλίων ὑπὸ τὸν τίτλον : « Ἡ προέλευσις τῶν Διακρίσεων τῶν Τάξεων » (The origin of the Distinctions of Ranks), τὸ ὅποιον συνετέλεσε εἰς τὴν ἐκτενεστέραν ἀνάλυσιν τῶν κοινωνικῶν τάξεων καὶ ὁ συγγραφεὺς ἐπέστησε ἐπι μᾶλλον τὴν προσοχὴν εἰς τὸ κοινωνικὸν φαινόμενον τῆς κοινωνικῆς στρωματώσεως καὶ κοινωνικῆς ἀνισότητος. Ἐξ ἄλλου εἰς τὴν Γαλλίαν, ὁ πρόδρομος τῆς Γαλλικῆς Ἐπαναστάσεως καὶ τοῦ Νασιοναλισμοῦ (nationalism) Jean-Jacques Rousseau, ἀνεζήτησε τὴν ἐξήγησιν καὶ αἰτίαν τῆς κοινωνικῆς ἀνισότητος εἰς τὴν εἰσαγωγὴν τοῦ θεσμοῦ τῆς «ἰδιοκτησίας». Βραδύτερον, καὶ συνεπείᾳ τῆς Γαλλικῆς καὶ Βιομηχανικῆς Ἐπαναστάσεως, αἱ ὁποῖαι εἶχον ὡς ἀποτέλεσμα τὴν δημιουργίαν μιᾶς νέας οἰκονομικῆς, κοινωνικῆς καὶ πολιτικῆς τάξεως εἰς τὴν Εὐρώπην, τὰ κοινωνικὰ φαινόμενα τῆς ἀνισότητος καὶ κοινωνικῆς στρωματώσεως ἀπέσπασαν τὴν προσοχὴν τοῦ Μάρξ καὶ τοῦ συνεργάτου του Ἐνγκελς. Ὁ Μάρξ ἐξέλαθεν ὡς ἐπίκεντρον τῶν ἱστορικοκοινωνικῶν του μελετῶν τὴν ἔννοιαν τῆς «τάξεως» (class) δηλαδὴ, τὸ σύνολον τῶν ἀνθρώπων ἐν τῇ κοινωνίᾳ, ἐχόντων κοινὰ συμφέροντα, θέσιν καὶ ρόλον ὅσον ἀφορᾷ τὰ μέσα παραγωγῆς. Δι' αὐτὸν ἡ ἱστορία τῆς ἀνθρωπότητος δὲν ἦτο τίποτε ἄλλο παρὰ ἓνας ἀγὼν τῶν «κοινωνικῶν τάξεων». Ὁ Μάρξ ἀπλοποίησε τὴν κοινωνικὴν στρωμάτωσιν καὶ ὠμίλησε διὰ δύο μόνον «τάξεις» εἰς τὸ μανιφέστο του, ἐν συνεργασίᾳ μὲ τὸν Ἐνγκελς. Ἀπέδωσε δέ, τὴν αἰτίαν τῆς ἀνισότητος μόνον εἰς τὸ «κεφάλαιον» δηλαδὴ κατέταξεν ὅλους ἐκείνους ποὺ κατέχουν τὰ μέσα παραγωγῆς εἰς μίαν κατηγορίαν τῶν «κεφαλαιοκρατῶν» καὶ ὅλους τοὺς ἄλλους τοὺς κατέταξεν εἰς τὴν κατηγορίαν τῶν «ἐργατῶν». Τοὺς μὲν πρώτους τοὺς εἶδεν ὡς ὅλους «κακοὺς» τοὺς δὲ δευτέρους ὡς ὅλους «καλοὺς». Ἐνῶ μία στοιχειώδης γνώσις κοινωνικῆς καὶ ἀτομικῆς ψυχολογίας μᾶς λέγει: ὅτι ἡ φύξις τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως εἶναι ἡ συγχυρῖα καὶ ἡ συνισταμένη πολλῶν ἀτομικῶν καὶ συλλογικῶν παραγόντων. Ἡ θεωρία τοῦ ταξικοῦ Μαρξισμοῦ ἔχει σοβαρὰς ἀτελείας καὶ αἱ προφητεῖαι του ἀπεδείχθησαν ἐσφαλμέναι. Συγκεκριμένως : 1) Ἡ ἔννοια τοῦ ταξικοῦ Μαρξισμοῦ εἶχε πολιτικὸν καὶ ἰδεολογικὸν χαρακτήρα καὶ ἐπομένως ἦτο περισσότερον ὑποκειμενική. 2) Ὁ Μάρξ δὲν προέβλεψε τὴν ἀνάπτυξιν μιᾶς εὐρείας μεσαίας τάξεως εἰς τὰς οἰκονομικῶς ἀνεπτυγμένας δημοκρατίας π.χ. αἱ Ἠνωμένα: Πολιτεῖαι. 3) Ὁ Μάρξ ἔγραψε εἰς μίαν περίοδον κατὰ τὴν ὁποίαν ἡ βιομηχανικὴ ἀνάπτυξις ἦτο ἀκόμη εἰς ἐμβρυώδη στάδιον. 4) Οἱ πτωχοὶ δὲν ἔχουν γίνεαι περισσότεροι καὶ πτωχότεροι, ὅπως προέβλεψεν ὁ Μάρξ, ἀλλὰ τούναντίον οἱ ὄροι τοῦ βιοτικῆς τῶν ἐπιπέδου ἔχουν ἀνέλθει σημαντικά. 5) Ὅλα τὰ ἄτομα εἰς τὴν κοινωνίαν δὲν ἔχουν ὡς κίνητρον τὸ κεφάλαιον ἢ τὸ οἰκονομικὸν κέρδος. Τὸ «κεφάλαιον» εἶναι ἓνας μόνον συντελεστής

παρaxyωγής εν συνδυασμῳ με τούς άλλους δύο συντελεστές της «έργασίας» και του «εδάφους». 6) 'Ο Μάρξ ήγηνόσε παντελῶς την εμφυτον αντίληψιν του ατόμου, την φιλοδοξίαν του, τον εύγενή συναγωνισμόν, την δημιουργικότητα, και εν γένει αὐτήν ταύτην την φύσιν του. 7) 'Η Έργατική Έπαναστασις δὲν ἔλαβε χώραν, ὅπως ἐπροφῆτευσεν ὁ Μάρξ, εἰς τὰς περισσότερον οικονομικῶς ἀνεπτυγμένας κοινωνίας. 8) Οἱ ἐργάται, ὡς ἐστία ἀναρχικαί και ἐπαναστατικαί ἔχουν ἀντικατασταθῆ ἐπὶ τῶν ἡμερῶν μας ἀπὸ σπουδαστάς και διανοουμένους, πού πολλοὶ ἀπ' αὐτούς προέρχονται ἀπὸ τὰς οικονομικῶς εύρωστοτέρας κοινωνικὰς τάξεις. Ὄπω, αἱ θεωρίαι τοῦ Μάρξ περι κοινωνικῶν τάξεων και «συνειδήσις τῶν τάξεων» (class consciousness) ἔχουν ἀποδειχθῆ πεπερασμένα και οὐτοπικαί. Ἔχουν δέ, ἐγκαταλειφθῆ και τροποποιηθῆ ἀπ' αὐτούς τούτους τούς θιασώτας του, και εἰς τὴν Δύσιν και εἰς τὴν Ἀνατολήν.

Τὰς θεωρίας τοῦ Μάρξ περι κοινωνικῶν τάξεων και κοινωνικῆς στρωματώσεως ἤλθε νά συμπληρώσῃ ὁ Γερμανός θεμελιωτής της συγχρόνου κοινωνιολογικῆς ἐπιστήμης, Max Weber. Εἰς μίαν ἐμπεριστατωμένην διατριβὴν του ὁ Weber ἀνέλυσε κατὰ τρόπον ἐπιστημονικόν και μεθοδικόν τὰς ἐννοίας ταύτας. Ἡ ἀνάλυσις των αὐτῆ, ἀποτελεῖ και σήμερον, ὄχι μόνον τὴν θεωρητικὴν ἐπινόησιν, ἀλλὰ και πραγματικὴν θέσιν της συγχρόνου κοινωνιολογικῆς ἐπιστήμης εἰς τὴν Δύσιν. Εὐθύς ἐξ ἀρχῆς, ὁ Weber, ἀπεφάνθη ὅτι τὸ κοινωνικόν φαινόμενον τῶν τάξεων και της κοινωνικῆς στρωματώσεως εἶναι κατὰ πολὺ περισσότερο πολύπλοκον και πολυσχιδῆς ἀπ' ὅ,τι ὁ Μάρξ τὸ ἐθεώρησεν. Ὁ Max Weber, συνέλαβε τὴν κοινωνικὴν στρωμάτωσιν ὡς «τριδιάστατον» δηλαδὴ ἀνεγνώρισε τρεῖς διαφορετικοὺς δείκτας κοινωνικῶν τάξεων ἐν τῇ κοινωνίᾳ ἤτοι : τὸν οικονομικόν, τὸν κοινωνικόν και τὸν πολιτικόν. Ἐκαστος δέ, ἀπὸ τούς τρεῖς αὐτούς παράγοντας ἀντιστοιχεῖ με μίαν ἀπὸ τὰς τρεῖς ἐννοίας της «τάξεως» (class) της «ἀναγνώρισεως» status και της δυνάμεως (power) ⁴.

Ὁ πρῶτος παράγων, εἶναι ἡ οικονομικὴ τάξις, τουτέστιν, μία στατικὴ κατηγορία ατόμων ἔχόντων τὴν ἰδίαν οικονομικὴν ἢ αγοραστικὴν περίπου δυνατότητα (market position) ἐν τῇ κοινωνίᾳ ⁵. Εἰς τὸ σημεῖον αὐτὸ ὁ Weber συμφωνεῖ περίπου με τὴν «τάξιν» τοῦ Μάρξ. Ἀλλά, συμφώνως πρὸς τὸν Weber, ἡ οικονομικὴ κατάσταση ἐνός ατόμου εἰς τὴν κοινωνίαν, ἀποτελεῖ ἕνα μόνον δείκτην της καθολικῆς κοινωνικῆς θέσεως τοῦ ατόμου. Ἐπομένως, δὲν μᾶς δίδει τὴν παντελῆ κοινωνικὴν ἀξίαν ἢ ἀναγνώρισίν του εἰς τὴν κοινωνίαν. Ἄν και, ὁ οικονομικὸς παράγων εἶναι σπουδαῖος διὰ τὴν κατανομήν της κοινωνικῆς διακρίσεως και ἀξίας τοῦ ατόμου, ἐν τούτοις, λέγει ὁ Weber δὲν

4. Max Weber, «Essays in Sociology», transl. and ed., H. H. Gerth and C. W. Mills New York - Oxford University Press. 1958) p. 180.

5. Ibid., p. 181.

ἀποτελεί τὸν πρῶτον καὶ τελευταῖον δείκτην τῆς κοινωνικῆς καταστάσεως καὶ ἀξίας ἐνὸς ἐκάστου ἀτόμου εἰς τὴν κοινωνίαν.

Ὁ δεῦτερος παράγων εἶναι ἡ κοινωνικὴ «ἀναγνώρισις ἢ ἀξία» τοῦ ἀτόμου ἣτις ἐκφράζεται διὰ τοῦ τρόπου ζωῆς (style of life) θέσεως ἢ συμπεριφορᾶς μιᾶς ὁμάδος ἀτόμων ἐντὸς τοῦ νομικοῦ καθεστώτος τῆς κοινωνίας καὶ οὐχὶ τῆς παραγωγῆς. Ἐνῶς ἡ «τάξις» καθορίζεται ἀπὸ τὴν σχέσιν τῶν ἀτόμων πρὸς τὰ μέσα παραγωγῆς, καὶ εἶναι καθαρῶς οἰκονομικῆς φύσεως, ἡ κοινωνικὴ ἀναγνώρισις (status) τοῦ ἀτόμου ἢ καὶ ὁμάδος ἀτόμων δύναται νὰ εἶναι ἄσχετος τῆς οἰκονομικῆς του καταστάσεως. Ἐκδηλοῦται, δέ, διὰ μιᾶς θετικῆς ἢ ἀρνητικῆς ἀναγνώρισεως ἐνὸς ἐκάστου εἰς τὴν κοινωνίαν". "Ὅθεν, ἡ κοινωνικὴ ὑπόστασις τοῦ ἀτόμου δὲν συνδέεται ὑποχρεωτικῶς μὲ τὴν οἰκονομικὴν του τοιαύτην". Μὲ ἄλλους λόγους, ὁ Γερμανὸς κοινωνιολόγος Weber, μᾶς πληροφορεῖ, ὅτι: εἶναι δυνατόν, τὰ άτομα εἰς μίαν κοινωνίαν νὰ ἀπολαμβάνουν τὴν ἰδίαν κοινωνικὴν ἀξίαν καὶ τιμητικὴν ἀναγνώρισιν, ἀσχέτως οἰκονομικῶν ἢ περιουσιακῶν στοιχείων, π.χ. οἱ μεγάλοι κλασσικοὶ μουσικοσυνθέται, οἱ διάφοροι ἐφευρέται, ἐπιστήμονες, διδάσκαλοι φιλόσοφοι, ποιηταί, ὡς ἐπίσης, καὶ διδάσκαλοι θρησκευτικοί, πολιτικοί, στρατιωτικοί καὶ ἱστορικοί ἐν γένει φυσιογνωμίαι. Πολλοὶ ἐξ αὐτῶν, κατέχουν περίζηλον θέσιν εἰς τὸ πανόραμα τῆς ἱστορίας τῆς ἀνθρωπότητος. Ἡ ἐκπολιτιστικὴ των καὶ ἀνθρωπιστικὴ των συνεισφορὰ εἰς τὸ οἰκοδόμημα τοῦ πολιτισμοῦ, δὲν εἶχεν ὡς κίνητρον τὴν οἰκονομικὴν ἰδιουτέλειαν ἀλλὰ πολλῶ μᾶλλον ἀπέβλεπεν εἰς τὴν δόξαν καὶ κατὰκτησιν τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος καὶ ὑπεράνω ὅλων εἰς τὴν πρυτάνευσιν τῆς «ἀληθείας» τοῦ «καλοῦ» καὶ τῆς «δικαιοσύνης».

Συμβαίνει πολλάκις, ἡ κοινωνικὴ ἀναγνώρισις καὶ διάκρισις τῶν ἀτόμων μιᾶς κοινωνίας νὰ γίνεται: ἔτι περισσότερον ἐμφανῆς, ὅταν μία ὁμὰς ἀτόμων διαφέρῃ κατὰ πολὺ ὡς πρὸς τὸν «τρόπον ζωῆς» καὶ συμπεριφορᾶς ἀπὸ μίαν ἄλλην. Τοῦτο παρατηρεῖται, κυρίως, ὅταν ἡ κοινωνία αὐτὴ εἶναι «ἀριστοκρατικὴ», ἢ «φεουδαρχικὴ» ἢ καὶ ἀκόμη «ἡμιφεουδαρχικὴ». Δηλαδή, ὅταν ὑπάρχουν βασικά διαφοραὶ μεταξὺ τῶν διαφόρων κοινωνικῶν ὁμάδων ἢ μειονοτήτων, εἰς τὴν ἰδίαν κοινωνίαν, λόγῳ τοῦ μορφωτικοῦ καὶ ἐπαγγελματικοῦ ἐπιπέδου καὶ ἐπομένως τρόπου ζωῆς καὶ βιοτικῶ ἐπιπέδου. Π.χ. ὅταν τὸ κατὰ κεφαλὴν εἰσόδημα μεταξὺ τῶν ἀστικῶν κοινωνικῶν τάξεων καὶ ἐκεῖνων τῶν ἀγροτικῶν περιοχῶν διαφέρῃ κατὰ πολὺ. Εἰς τὴν Ἑλλάδα, τὸ κατὰ κεφαλὴν εἰσόδημα, εἰς τὴν περιοχὴν τῆς πρωτεύουσῆς εἶναι περίπου \$ 800.00 ἐνῶ εἰς τὰς καθυστερημένας ἐπαρχίας εἶναι περίπου \$ 200.00⁶. Ἐπ' αὐτοῦ, ἡ Ἑπαναστατικὴ Ἑθνικὴ Κυβέρνησις, πλήρης ἐνήμερος τῆς διαφορᾶς αὐτῆς, ἔχει θέσει ὡς σκοπὸν

6. Ibid., p. 187.

7. Ibid., p. 187.

8. Γ. Α. Βραχάτης, «Τὸ Δημοκρατικὸν Πρόβλημα τῆς Ἑλλάδος καὶ ἡ Ἑθνικὴ Ἄμυνα» Γενικὴ Στρατιωτικὴ Ἐπιθεώρησις, (Ἰούλιος 1968), σελίς 80.

της, να ανυψώσει το κατά κεφαλήν εισόδημα όλων των Έλλήνων εις 1.000 δολάρια μέχρι το 1972⁹.

Το τρίτον στοιχείον της κοινωνικής προορισμού, συμφώνως πρὸς τὸν Weber, εἶναι ὁ ἀπολιτικός δεικτής, ὅστις ἀναφέρεται εἰς τὴν ὁμάδα ἐκείνην τῶν ἀνθρώπων ἣ ὅποια ἐξασκεῖ κοινωνικὴν δύναμιν. Δηλαδή, ἡ ἰκανότης μιᾶς ὁμάδος ἀνθρώπων νὰ προβαίνει εἰς ἀποτελεσματικὰς ἀποφάσεις ἐθνικῆς σημασίας διὰ μίαν κοινωνίαν. Ἡ ἀκόμη, ἡ ἰκανότης τῆς ὁμάδος αὐτῆς νὰ ἐπιδρᾷ ἐμμέσως ἢ ἀμέσως εἰς τὴν ἐν γένει συμπεριφορὰν τῶν ὑπολοίπων πολιτῶν τῆς αὐτῆς κοινωνίας¹⁰. Συμφώνως πρὸς τὸν Weber, ἡ κοινωνικὴ δύναμις δύναται νὰ ἐκφρασθῇ μέσῳ πολιτικῶν κομμάτων (parties). Συμβαίνει ὅμως πολλάκις, τὰ κόμματα αὐτὰ νὰ χάνουν τὸν δημοκρατικὸν τοῦς χαρακτήρα καὶ σκοπὸν καὶ νὰ μετατρέπωνται εἰς κόμματα ὀλιγαρχίας καὶ νεποτισμοῦ. Δηλαδή, τείνουν νὰ ἐξυπηρετοῦν τὰ κοινωνικο-οικονομικὰ συμφέροντα ὀριζόμενων κοινωνικῶν ὁμάδων¹¹. Εἰς τὰς ἰδίαις λέξεις τοῦ Weber, «... εἰς τὰς περισσοτέρας περιπτώσεις τὰ κόμματα εἶναι ἐν μέρει κόμματα οἰκονομικῶν συμφερόντων καὶ ἐν μέρει κόμματα κοινωνικῶν διακρίσεων ἐνῶ εἰς μερικὰς περιπτώσεις δὲν εἶναι οὔτε τὸ ἓνα οὔτε τὸ ἄλλο...¹². Ὡσαύτως ὅσα κόμματα ἀγωνίζονται ν' ἀναλάβουν τὴν ἐξουσίαν ἢ ἀρχὴν τείνουν δι' οἰουδήποτε τρόπου νὰ εἶναι αὐταρχικὰ ἢ προσωποπαγῆ εἰς χαρακτήρα¹³. Ὑποστηρίζομεν, λοιπόν, ὅτι εἰς μίαν τοιαύτην ἀνομικὴν πολιτικὴν κατάστασιν μιᾶς κοινωνίας, ὅταν δηλαδή, τὰ κόμματα μετατρέπωνται εἰς κόμματα «ὀλιγαρχίας» καὶ «νεποτισμοῦ ἀκόμη καὶ διὰ τῆς ὁδοῦ τῆς δημοκρατίας καὶ τοῦ κοινοβουλευτισμοῦ, τὰ κόμματα αὐτὰ στεροῦνται τῆς «νομιμότητος» νὰ κυβερνοῦν τὰ ἔθνη μιᾶς κοινωνίας. Ἡ Ἐπανάστασις τῆς 21ης Ἀπριλίου 1967, ὑπὸ τῶν Ἐνόπλιων Δυνάμεων, ἦτο μία ἀπὸ τὰς κίτιαις τῆς πολιτικῆς «ἀνικανότητος» καὶ «ἀδυναμίας» τῶν πολιτικῶν ἀρχηγῶν καὶ τῶν πολιτικῶν τῶν συνασπισμῶν νὰ κυβερνήσουν ὡς κόμματα «δημοκρατικὰ».

Ἐν περιλήψει, συμφώνως πρὸς τὸν Weber, ἡ κοινωνικὴ στρωμάτωσις μιᾶς κοινωνίας διαρθροῦται εἰς τὴν οἰκονομικὴν τάξιν (class) τὸν κοινωνικὸν τομέα τῶν διακρίσεων καὶ ἀξιών (status) καὶ τὸν πολιτικὸν παράγοντα (parties). Ἡ κρίσις τοῦ ἐνὸς παράγοντος ἐπιφέρει κρίσιν εἰς τοὺς ἄλλους παράγοντας. Ἡ κρίσις τῆς συγχρόνου δημοκρατίας καὶ κοινοβουλευτισμοῦ εἶναι καὶ κρίσις κοινωνικῆς ἀλλαγῆς καὶ μεταδατικῆς περιόδου τῆς αὐτῆς κοινωνίας ἀπὸ τὸ ἓνα στάδιον ἀναπτύξεως εἰς ἄλλο. Ἡ θέσις μας, εἶναι ὅτι ἡ Ἑλλάς εὐρίσκειται

9. Statement by Mr Thanos, Deputy Governor of the Bank of Greece (Ministry to the Prime Minister, Press and Information Department Foreign Press Division, Athens, July, 1968).

10. Max Weber, *Essays in Sociology*. p. 194.

11. *Ibid.*, p. 194.

12. *Ibid.*, p. 194.

13. *Ibid.*, p. 194.

εἰς τὰ πρόθρυρα μιᾶς ἐπαναστατικῆς καὶ ριζικῆς ἀλλαγῆς εἰς ὅλους τοὺς τομεῖς τῆς κοινωνικῆς, οἰκονομικῆς, καὶ πολιτικῆς ἀναπτύξεως καὶ δραστηριότητος.

Ἄλλωστε μίαν τοιαύτην ἐπαναστατικὴν ἀλλαγὴν ἤλθε νὰ ἐπικυρώσῃ καὶ τὸ 91,8 % τῶν Ἑλλήνων εἰς τὸ ἱστορικὸν δημοψήφισμα τῆς 29 Σεπτεμβρίου 1968.

Ἡ ἔννοια τῆς κοινωνικῆς διαρθρώσεως εἰς κοινωνικὰς τάξεις, ἔχει ἀπασχολήσει καὶ τοὺς συγχρόνους κοινωνιολόγους καὶ εἰδικῶς, τοὺς ἀμερικανούς. Εἶναι ἀρκετὸν, ν' ἀναφέρωμεν μίαν ἀντιπροσωπευτικὴν δειγματοληψίαν τῶν πλέον διασημῶν ἀμερικανῶν κοινωνιολόγων, οἱ ὅποιοι σὺν τοῖς ἄλλοις, ἠσχολήθησαν ἐκτενῶς μὲ τὸ φαινόμενον αὐτό. Ὅπως εἶναι οἱ Thorstein¹⁴, T. H. Marshall¹⁵, Pitirim Sorokin¹⁶, Talcott Parsons¹⁷, Kingsley Davis καὶ W. E. Moore¹⁸ καὶ ἄλλοι. Οἱ Ἀμερικανοὶ κοινωνιολόγοι, ὡς σύνολον, ἔχουν ἀσχοληθῆ περισσότερον μὲ τὴν ἐμπειρικὴν ἔρευναν τῶν κοινωνικῶν φαινομένων. Ἡ ἐμπειρικὴ τάσις τῶν κοινωνικῶν ἐπιστημῶν εἰς τὴν Ἀμερικὴν ἀπορρέει ἀπὸ μίαν γενικωτέραν ἐκπαιδευτικὴν πολιτικὴν, ἀποκεντροποιητικὴν εἰς χαρακτῆρα καὶ περισσότερον ἰδιωτικὴν, κυρίως εἰς τὸν τομέα τῆς ἀνωτάτης ἐκπαιδεύσεως.

Ἐπίσης, ἡ ἐμπειρικὴ ἔμφασις ἀντανακλᾷ μίαν κατ' οὐσίαν τεχνοκρατικὴν, οἰομηχανικὴν, καὶ ἑτερογενῆ κοινωνίαν, Χαρακτηριστικὸν τῆς ὁποίας εἶναι ἡ δυναμικὴ κοινωνικὴ ἀλλαγὴ εἰς ὅλους τοὺς τομεῖς τῆς ἀναπτύξεως καὶ προόδου.

Θὰ εἶναι εὐλόγον, ν' ἀναφέρωμεν μίαν σύντομον περιγραφήν, πῶς ἔνιοι ἐκ τῶν προαναφερθέντων Ἀμερικανῶν θεωρητικῶν κοινωνιολόγων, συλλαμβάνουν τὴν ἔννοιαν τῆς κοινωνικῆς στρωματώσεως. Ὁ Sorokin π.χ. εἰς ἓκ τῶν διασημωτέρων κοινωνιολόγων, εἰς ὅλον τὸν κόσμον, φρονεῖ ὅτι :

«Κοινωνικὴ στρωματώσις εἶναι ἡ διαφοροποίησις ἐντὸς δοθέντος πληθυσμοῦ εἰς ἱεραρχικὰς τάξεις. Ἡ ὁσίσις καὶ ἡ οὐσία μιᾶς τοιαύτης διαφοροποιήσεως, εἰς κατώτερα καὶ ἀνώτερα, κοινωνικὰ στρώματα ἐκδηλοῦται εἰς τὴν ἀνιστὴν κατανομήν τῶν δικαιωμάτων καὶ προνομίων, τῶν καθηκόντων καὶ εὐθυνῶν, τῶν κοινωνικῶν ἀξιών καὶ στερήσεων, τῆς κοινωνικῆς δυνάμεως καὶ ἐπιρροῆς μεταξὺ τῶν μελῶν μιᾶς κοινωνίας»¹⁹.

Ὁ Sorokin διακρίνει τρία ἐπίπεδα κοινωνικῆς στρωματώσεως τὸ ἐπαγ-

14. Thorstein Veblen, «Theory of the leisure Class» in R. Bendix and S. M. Lipset (Eds), *Class, Status and Power: A Reader in Social Stratification* (Glencoe, Ill., The Free Press, 1953), pp. 35-45.

15. T. H. Marshall, «The Nature of Class Conflict» (Ibid.), pp. 81-87.

16. Pitirim Sorokin, «What is Social Class», (Ibid.), pp. 87-92.

17. Talcott Parsons, «A revised Analytical Approach to the theory of Social Stratification», (Ibid.) pp. 92-128.

18. K. Davis and W. E. Moore, «Some Principles of Stratification», *American Sociological Review*, 18, No. 4 (August, 1953) pp. 387-397.

19. Pitirim Sorokin, «Social and Cultural Mobility» (Glencoe, Illinois: The Free Press, 1959), p. 11.

ματικών, τὸ οἰκονομικὸν καὶ τὸ πολιτικὸν²⁰. Ἐμμένει δέ, ὅτι δὲν ὑφίσταται οὐδεμίᾳ κοινωνία ἣτις δὲν ἔχει κάποιον εἶδος κοινωνικῆς στρωματώσεως, ἀλλὰ καὶ οὔτε ὑπάρχει καὶ κοινωνία μὲ τελείως κλειστὸν σύστημα «κοινωνικῆς κινητικότητας» ὅπως π.χ. αἱ Ἰνδίαι.

Παρομοίως, οἱ κοινωνιολόγοι Davis καὶ Moore, εἰς μίαν ἐκ τῶν πραγματειῶν των: «Μερικὰ καὶ Ἀρχαὶ τῆς Κοινωνικῆς Στρωματώσεως» (Some Principles of Social Stratification) ἰσχυρίζονται ὅτι, μίᾳ ἀνάλυσις κοινωνικῆς στρωματώσεως δέον ὅπως ἀναζητηθῆ εἰς τὴν «ἀξιολογικὴν διαφοροποίησιν» τῶν ἐπαγγελμάτων. Συμφώνως πρὸς αὐτούς, εἰς κάθε ἐπάγγελμα πρέπει νὰ ἀποδίδεται διαφορετικὴ κοινωνικὴ ἀξία καὶ οἰκονομικὴ ἀμοιβή. Ἀμφότεραι τῶν ὁποίων πρέπει νὰ εἶναι ἀνάλογοι τοῦ κοινωνικοῦ ρόλου, χρόνου, ἐξόδων, μελέτης, δυσκολίας καὶ γενικῶς τῆς κοινωνικῆς ὑπηρεσίας τὴν ὁποίαν ὁ ἐπαγγελλόμενος προσφέρει εἰς τὴν κοινωνίαν. Ὁ ἰατρός π.χ. πρέπει ν' ἀπολαμβάνῃ περισσότερον προνομιούχον θέσιν ἀπὸ τὸν μηχανικόν. Οἱ κοινωνιολόγοι ὅμως, αὐτοὶ δὲν μᾶς καθορίζουν λεπτομερῶς ποῖα εἶναι τὰ ἀντικειμενικὰ κριτήρια τῆς ἐπαγγελματικῆς ἀξιολογήσεως ἐνὸς ἐκαστοῦ ἐπαγγέλματος εἰς μίαν ἐκαστὴν κοινωνίαν. Γνωρίζομεν ὅτι, ὅλα τὰ ἐπαγγέλματα κατὰ κάποιον τρόπον προσφέρουν κοινωνικὴν ὑπηρεσίαν εἰς μίαν ἑτερογενῆ καὶ πολύπλοκον κοινωνίαν. Κυρίως ἔστιν ἡ κοινωνία αὕτη ἔχῃ μεγάλην κατανομήν ἐργασίας. Ἐπίσης, εἶναι γνωστὸν ὅτι, κάθε κουλτούρα (culture) ἀποδίδει διαφορετικὴν ἀξίαν καὶ σημασίαν εἰς τὸ αὐτὸ ἢ καὶ διαφορετικὸν ἐπάγγελμα, εἰς τὴν ἰδίαν ἢ διαφορετικὴν περίοδον. Ὁ δικηγόρος π.χ. εἰς τὴν Ἑλλάδα ὡς ἐπάγγελμα θεωρεῖται κοινωνικῶς ἀναγκαῖον, εἶναι δυνατόν, ὅμως νὰ μὴ συμβαίῃ τοῦτο εἰς μίαν πρωτόγονον κοινωνίαν ὅπου οἱ ἄνθρωποι δὲν ἔχουν ἀναπτύξει τὴν ἐπιστήμην τῆς νομολογίας.

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω, συνάγεται, ὅτι οἱ διάφοροι κοινωνιολόγοι καὶ κοινωνικοὶ φιλόσοφοι κατὰ διαφόρους ἐποχὰς ἀνεζήτησαν τὴν αἰτίαν τῆς κοινωνικῆς στρωματώσεως καὶ τῶν κοινωνικῶν τάξεων εἰς διαφορετικὰς συγκυρίας καὶ κυρίως εἰς «κοινωνικὰς» περιστάσεις. Εἰς τὴν προσπάθειάν των αὐτὴν, νὰ μᾶς παραδώσουν ἓνα ἐμπεριστατωμένον θεωρητικὸν σύστημα «κοινωνικῆς διαφοροποιήσεως» δὲν κατέληξαν μέχρι σήμερον νὰ μᾶς παρουσιάσουν ἓνα αὐτοτελὲς θεωρητικὸν σύστημα ὥστε νὰ τὸ ἐφαρμόσωμεν εἰς τὴν ἐμπειρικὴν ἀνάλυσιν ὄλων τῶν κοινωνιῶν. Εἶναι ὅμως ἐβέλιον ὅτι, ἔχομεν ἀρκετὰ προοδεύσει εἰς τὸν τομέα αὐτόν, ὅπως ἄλλωστε, θὰ ἴδωμεν καὶ κατωτέρω ἀπὸ τὴν περαιτέρω ἀνάλυσιν τῆς ἐνοῖας τῆς «κοινωνικῆς κινητικότητας».

20. Ibid., p. 11.

ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΚΙΝΗΤΙΚΟΤΗΣ

Ἡ ἔννοια τῆς «κοινωνικῆς στρωματώσεως» καὶ «τῶν κοινωνικῶν τάξεων», τὴν ὁποίαν ἀνελύσαμεν ἀνωτέρω, θὰ ᾔτο «ἀτελής» καὶ «μονομερής» ἄνευ τῆς ἀναλύσεως τῆς ἔννοιός τῆς «κοινωνικῆς κινητικότητος». Ἀμφότεραι, αἱ ἔννοιαι ὅπως ἀναφέραμεν εἰς τὸν πρόλογόν μας εἶναι ἔννοιαι συνυφασμένα καὶ ἡ μία ἐξαρτάται ἀπὸ τὴν ἄλλην. Ἡ μὲν «κοινωνικὴ στρωμάτωσις», θεωρεῖται ἀπὸ πολλοὺς κοινωνιολόγους ὡς ἔννοια κατ' ἐξοχὴν «στατική». Ἡ δέ, κοινωνικὴ κινητικότης ὡς ἔννοια «δυναμική». Ὅταν λέγωμεν, «κοινωνικὴν κινητικότητα», ἔννοοῦμεν τὴν κίνησιν ἢ ἀλλαγὴν τοῦ ἀτόμου ἢ καὶ ὁμάδος ἀτόμων ἀπὸ τὴν μίαν κοινωνικὴν τάξιν ἢ ἐπάγγελμα εἰς ἑτέραν ἢ ἕτερον τοιοῦτον. Ἡ «κινητικότης» τῶν ἀτόμων ἀποτελεῖ σπουδαῖον ἀντικείμενον ἐρεῦνης τῶν κοινωνιολόγων. Ἐπίσης, ἡ «κοινωνικὴ κινητικότης», εἶναι δυνατόν, ν' ἀναφέρεται εἰς τὴν μετακίνησιν τῶν πληθυσμῶν ὅπως π.χ. ἡ ἀστυφιλία, ἡ μετανάστευσις. Ὁσαύτως, ἡ «κινητικότης» εἶναι γνῶρισμα, κατ' ἐξοχὴν, τῶν ἐλευθέρων λαῶν καὶ ἀνοικτῶν κοινωνικῶν συστημάτων.

Τούναντιον, ὅταν εἰς μίαν κοινωνίαν εἰς τὴν ὁποίαν αἱ κοινωνικαὶ τάξεις καὶ αἱ σχέσεις τῶν πρὸς ἀλλήλους εἶναι «ἐκ γενετῆς» προκαθορισμένοι (ascriptive), ἡ κοινωνία αὐτὴ λέγομεν, ὅτι ἔχει «κλειστόν» (closed) σύστημα «κοινωνικῆς στρωματώσεως» καὶ ἡ «κινητικότης» τῶν ἀτόμων εἶναι ἀνύπαρκτος ἢ περιωρισμένη. Πολλοὶ σύγχρονοι κοινωνιολόγοι ἔχουν ἐρευνήσει τὸν βαθμὸν ὡς καὶ τὸν ρυθμὸν «κινητικότητος» τῶν ἀτόμων εἰς διαφόρους κοινωνίας. Ὁ Ἀμερικανὸς κοινωνιολόγος π.χ. Meyers ἔχει διακρίνει τρεῖς τύπους «κινητικότητος»: 1) τὸν φεουδαρχικὸν (estate) ὁ ὁποῖος ᾔτο γνῶρισμα τῆς Μεσαιωνικῆς κοινωνίας, εἰς τὴν Δυτικὴν Εὐρώπην, 2) τὸν Κἄστ (caste), ὁ ὁποῖος ὑπάρχει εἰς τὰς Ἰνδίας, ἀλλὰ ἔχει ἐξασθενήσει μετὰ τὸν Β' Παγκόσμιον Πόλεμον²¹ καὶ 3) τὸν ἀνοικτὸν τύπον τῶν κοινωνικῶν τάξεων (open class), ὁ ὁποῖος εἶναι ἴδιον τῶν συγχρόνων δημοκρατικῶν κοινωνιῶν. Ἐκ τῶν τριῶν τύπων, ὁ τελευταῖος, παρέχει τὴν μεγαλύτεραν «κινητικότητα» εἰς τὰ ἄτομα.

Ἐξ ἄλλου, ὁ Sorokin διέκρινε δύο εἶδη «κοινωνικῆς κινητικότητος» τὴν «ὀριζοντίαν» (horizontal) καὶ τὴν «κάθετον» (vertical). Διὰ μὲν τῆς πρώτης, ἔννοεῖται ἡ «κίνησις» ἐνὸς ἀτόμου ἢ ὁμάδος ἀτόμων ἀπὸ τὴν μίαν κοινωνικὴν θέσιν ἢ ἐπάγγελμα εἰς τὴν ἄλλην ἢ ἄλλο τῆς αὐτῆς κοινωνικῆς ἀξίας ὅπως ὁ ἱατρός π.χ. ἀλλάζει ἀπὸ μίαν ἱατρικὴν εἰδικότητα εἰς τὴν ἄλλην. Ἡ δέ, μεγαλύτερα «κινητικότης» τῶν ἀτόμων ἐν τῇ κοινωνίᾳ εἶναι ὀριζοντία. Διὰ

21. Ἡ κοινωνικὴ στρωμάτωσις τῶν Ἰνδιῶν ὀνομάζεται «Caste System» καὶ εἶναι κατὰ παράμοιον τοῦ φεουδαρχικοῦ συστήματος τοῦ Μεσζιῶνος. Οἱ ἄνθρωποι ζεῦρον ἐκ τῶν προτέρων τὴν κοινωνικὴν τῶν θέσιν (exante). Μετὰ τὸν Β' Παγκόσμιον Πόλεμον ὁμοῦ παρατηρεῖται μεγαλύτερα κινητικότης ἀπὸ τὴν μίαν τάξιν εἰς τὴν ἄλλην εἰς τὰς Ἰνδίας.

δέ, τῆς καθέτου «κινητικότητας» ἔγνοοῖται ἡ κίνησις ἀπὸ μίαν κοινωνικὴν θέσιν εἰς κατωτέραν ἢ ἀνωτέραν τοιαύτην, π.χ. ὁ ἀποτυγχάνων δικηγόρος ὁ ὁποῖος γίνεται ἕνας ἄσχημος ὑπάλληλος ἢ ὁ ἐργάτης ὁ ὁποῖος γίνεται ἐπίστάτης εἰς τὸ ἐργοστάσιον.

Μερικὰ ἀπὸ τὰ σπουδαιότερα εἶδη τῆς «κοινωνικῆς κινητικότητος» εἶναι : 1) ἡ ἐπαγγελματικὴ κινητικότης (occupational mobility), 2) ἡ μεταξὺ γενεῶν κινητικότης intergenerational mobility καὶ 3) ἡ κινητικότης τοῦ ἀτόμου κατὰ τὴν διάρκειαν μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς γενεᾶς (intergenerational mobility). Μία σύντομος ἀνάλυσις ἐκάστου εἶδους ἀκολουθεῖ κατωτέρω. Ἡ ἐπαγγελματικὴ κινητικότης, ἀναφέρεται εἰς τὴν ἀλλαγὴν ἐπαγγέλματος, ὀριζοντίως ἢ καθέτως τῆς κοινωνικῆς πυραμίδος. Ἡ ἐπαγγελματικὴ ἀπασχόλησις ἐνὸς ἀτόμου εἶναι ἀπὸ τοὺς βασικωτέρους παράγοντας τῆς κοινωνικῆς καὶ οἰκονομικῆς θέσεώς του εἰς τὴν κοινωνίαν. Κάθε ἐπαγγελματικὴ ἀλλαγὴ συνεπάγεται καὶ ἀνάλογον κοινωνικὴν καὶ οἰκονομικὴν ἀξίαν ἐνὸς ἐκάστου εἰς τὴν κοινωνίαν. Ἡ μεταξὺ γενεῶν «κινητικότης», ἀναφέρεται εἰς τὴν ἀλλαγὴν τοῦ ἐπαγγέλματος μεταξὺ πατρὸς καὶ υἱοῦ. Ὅταν π.χ. ὁ πατὴρ εἶναι μικροέμπορος καὶ ὁ υἱὸς του καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου. Καὶ τέλος, ἡ «κινητικότης» κατὰ τὴν ὁποίαν, αὐτὸ τοῦτο, τὸ ἄτομον ἐπιτυγχάνει ἀλλαγὴν τοῦ ἐπαγγέλματος ἐντὸς μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς γενεᾶς π.χ. τὸ ἄτομον ἐκείνο τὸ ὁποῖον ἐκκινεῖ ὡς ἀπλὸς ἐργάτης καὶ γίνεται δισημῆχανος. Ἐπομένως ἡ κινητικότης τῶν ἀτόμων ὑπαγορεύεται, κατὰ τὸ μέγιστον, ἀπὸ τὸ εἶδος ἐργασίας εἰς τὴν ὁποίαν τὸ ἄτομον ἀσχολεῖται. Εἶναι δυνατόν, ὅμως ἡ κινητικότης τοῦ ἀτόμου νὰ εἶναι καὶ κληρονομικὴ ὅπως π.χ. ὁ υἱὸς τοῦ δισημῆχανου ὁ ὁποῖος διαδέχεται τὸν πατέρα εἰς τὴν ἐπιχείρησιν. ἢ ὁ τυχερὸς τοῦ λαχείου ἢ ἀκόμη ὁ κληρονόμος μιᾶς περιουσίας κ.τ.λ.

Τρεῖς ἀπὸ τὰς βασικωτέρας ἐρωτήσεις τὰς ὁποίας καλοῦμεθα ν' ἀπαντήσωμεν, ὅσον ἀφορᾷ, τὴν κινητικότητα τῶν ἀτόμων εἰς τὴν κοινωνίαν δύναται νὰ συνοψισθοῦν ὡς ἑξῆς :

1) Ποία εἶναι ἡ ὁμοίότης τῆς «κινητικότητος» μεταξὺ τῶν οἰκονομικῶς ἀνεπτυγμένων κοινωνιῶν ;

2) Ποῖαι εἶναι αἱ ἐπιπτώσεις τῆς «κινητικότητος» ἐπὶ τῆς ψυχολογικῆς, οἰκονομικῆς, καὶ κοινωνικῆς, ἐν γένει, καταστάσεως τῶν ἀτόμων εἰς τὴν κοινωνίαν ; καὶ

3) Ποῖοι εἶναι οἱ κύριοι παράγοντες τῆς «κινητικότητος» τῶν ἀτόμων εἰς μίαν σύγχρονον κοινωνίαν ;

Ὅπως ἀνεφέραμεν καὶ ἀνωτέρω, ὁ αἰὼν, πρῶτον, τῶν ἀνακαλύψεων τοῦ Νέου Κόσμου ἔφερε βραδύτερον, τὰς ἐπαναστάσεις τοῦ ἐμπορίου (Mercantile), τῆς Βιομηχανίας (Industrial) καὶ τῆς Γαλλικῆς Ἐπαναστάσεως ἢ ὁποία ἐγαλοῦχησε καὶ τὰς ἄλλας ἐπαναστάσεις ὅπως τὴν Ἑλληνικὴν, Ἀμερικανικὴν κλπ. Ἡ Βιομηχανικὴ Ἐπανάστασις ἤτις ἔλαβε χώραν, τὸ πρῶτον,

εις την Δυτικήν Ευρώπην (Αγγλίαν) και θραδύτερον εις την Ἀμερικὴν εἶχεν ὡς συνέπειαν τὴν δημιουργίαν ἑνὸς νέου συστήματος κοινωνικῆς διαρθρώσεως καὶ κινητικότητος τῶν ἀτόμων. Ἡ μετανάστευσις τῶν πληθυσμῶν, τόσοσν ἢ «φυγόκεντρος» ὅσον καὶ ἡ «κεντρομόλος» τῆς μὲν πρώτης, ἢ τάσις τῆς μεταναστεύσεως ἀπὸ τὴν Εὐρώπην εἰς ξένην ἡπειρον, τῆς δὲ δευτέρας, ἢ ἑνδοευρωπαϊκῆς, τάσις, ἐκέντρωσε τὸ ἑνδιαφέρον τῆς ἐρεῦνης τῶν κοινωνικῶν φαινομένων καὶ ἰδίᾳ τῆς «κινητικότητος» τῶν ἀτόμων. Ἡ Βόρειος Ἀμερικὴ π.χ. ἔχει θεωρηθῆ, ἀνάκαθεν, ἀπὸ πολλοὺς ὡς ἡ «χώρα τῆς εὐκαιρίας». Τὸ Ἀμερικανικὸν ὄνειρον τῆς ἀτομικῆς ἐπιτυχίας ἔχει γαλουχήσει γενεὰς Ἀμερικανῶν καὶ ξένων. Ἐίνα: δέ, τὸ δικαίωμα ἐκάστου ἀτόμου νὰ ἐπιτύχη εἰς τὴν ζωὴν καὶ νὰ φθάσῃ εἰς τὴν κορυφὴν τοῦ «κοινωνικοῦ ράμβου»²². Ἡ ἔμφρασις ἐδῶ, εἶνα: εἰς τὴν ἀτομικὴν πρωτοβουλίαν, τὸν εὐγενῆ συναγωνισμόν καὶ τὴν ἰκανότητα ἑνὸς ἐκάστου ὅπως ἀναδειχθῆ καὶ ἀνέλθῃ κοινωνικῶς καὶ οἰκονομικῶς. Ἡ ἐρώτησις γεννᾶται, διατί ἡ Ἀμερικὴ θεωρεῖται ἡ χώρα τῆς εὐκαιρίας τῆς «κινητικότητος»: Ἐίνα: μία τοιαύτη, θέσις πραγματικὴ ἢ ἰδεολογικὴ; Οἱ Ἀμερικανοὶ κοινωνιολόγοι, μεταξὺ τῶν ἄλλων, οἱ Bendix καὶ Lipset εἰς τὸ Βιβλίον των «Κοινωνικὴ Κινητικότητις εἰς τὴν Βιομηχανικὴν Κοινωνίαν» (Social Mobility in Industrial Society) μᾶς δίδουν τὰς κάτωθι ἐξηγήσεις: 1) ἡ ἔλλειψις ἀριστοκρατικῆς παραδόσεως εἰς τὴν Ἀμερικὴν (καὶ περισσότερον σύνθετος εἰς τὴν Δυτικὴν Εὐρώπην). 2) ἡ ἔμφρασις εἰς τὴν Ἀμερικὴν ἐπὶ τῆς κοινωνικῆς ἰσότητος καὶ εὐκαιρίας ὄλων τῶν πολιτῶν, 3) ἡ τάσις τῆς μετακινήσεως τῶν Ἀμερικανῶν ἀπὸ τὰς ὀλιγώτερον ἀνεπτυγμένας περιοχὰς εἰς τὰς περισσότερον τοιαύτας πρὸς ἀναζήτησιν καλυτέρας τύχης π.χ. εἰς τὴν Ἀμερικὴν οἱ κάτοικοι λέγουσιν ἂν δὲν ἐπιτύχησιν εἰς τὸν Νότον ὑπάρχει καὶ ὁ Βόρρας ἢ ἂν δὲν ἐπιτύχησιν εἰς τὴν Ἀνατολήν ὑπάρχει καὶ ἡ Δύσις.

Μία ἄλλη, ὁμάς κοινωνιολόγων, μεταξὺ τῶν ἄλλων οἱ Bendix καὶ Lipset, Rogoff, Zetterberg, Inkeles, Davis κ.ἄ. ἔχουσιν ἐνεργήσει συγκριτικὰς μελέτας «κινητικότητος» μεταξὺ πολλῶν ἄλλων οἰκονομικῶς ἀνεπτυγμένων κοινωνιῶν καὶ συγκεκριμένως εἰς Δ. Γερμανίαν, Ἀγγλίαν, Αὐστραλίαν, Ν. Ζηλανδίαν, Γαλλίαν, Καναδᾶν καὶ τὰ Σκανδιναυικὰ κράτη, εἰς τὰ τελευταῖα εἰκοσιετρία περίπου ἔτη, μετὰ τὸν Δεύτερον Παγκόσμιον Πόλεμον. Τὰ πορίσματα τῶν ἐρευνῶν αὐτῶν δεῖκνουν σαφῶς ὅτι, ἀντιθέτως πρὸς τὴν λαϊκὴν γνώμην, ἡ «κινητικότητις» ἐν γένει, ἐμφανίζεται περίπου ἢ ἰδίᾳ εἰς ὅλας τὰς ὡς ἄνω κοινωνίας²³.

Ἡ κινητικότητις τῶν ἀτόμων ἀπὸ τὴν μίαν κοινωνικὴν θέσιν εἰς τὴν ἄλλην δὲν λαμβάνει χώραν in vacuum. Ἐχει εἰς τὰς ἐπιπτώσεις τῆς ἐπὶ τῆς οἰκο-

22. Τὸ σημερινὸν σύστημα τῆς «κοινωνικῆς στρωματώσεως» εἰς τὴν Ἀμερικὴν περιμοιάζεται μὲ σχῆμα ράμβου ἢ ὄνιου. Τὸ κέντρον τῶν ὀπίωιν ἀποτελεῖ τὴν μεσίαν τάξιν καὶ τὰ ὄρια ἢ μὲν κορυφὴ, τὴν ἀνωτέραν τάξιν, ὁ δὲ πυθμὴν τὴν κατωτέραν.

23. S. M. Lipset and R. Bendix, «Social Mobility in Industrial Society» (Berkeley and Los Angeles: University of California Press 1963), p. 13.

νομικῆς, ψυχολογικῆς καὶ κοινωνικῆς καταστάσεως τοῦ ἀτόμου. Ἀπὸ οἰκονομικῆς ἀπόψεως, τὸ ἄτομον στηρίζεται εἰς τὸν οἰκονομικὸν συναγωνισμὸν ὃ ὁποῖος τὸν παρωθεῖ εἰς τὴν ἐπιδίωξιν μιᾶς καλυτέρας ζωῆς. Ὁ τοιοῦτος οἰκονομικὸς συναγωνισμὸς, διὰ τὰ ἀνταποκριθῆ τὸ ἄτομον εἰς τὰς ἀπαιτήσεις τῆς συγχρόνου ζωῆς, ἔχει θεδαίως τὴν καλὴν του διψήν, ἀλλὰ καὶ τὴν ἄσχημον τοιαύτην, ἥτις ἐκδηλοῦται, κυρίως, εἰς τὸν τομέα τῆς κοινωνικῆς ψυχολογίας τοῦ ἀτόμου. Ὅταν ἡ ἀπόκτησις περισσοτέρων ὑλικῶν ἀγαθῶν, γίνεται «σκοπὸς» τῆς ζωῆς καὶ ὄχι «μέσον» τότε ὑπάρχει ὁ κίνδυνος πολλῶν ψυχολογικῶν καὶ κοινωνικῶν προβλημάτων τόσοσιν διὰ τὸ ἄτομον ὅσον καὶ διὰ τὴν κοινωνίαν ὡς σύνολον. Συγκεκριμένως, οἱ διάφοροι κοινωνικοὶ ἐπιστήμονες, ἰδίως, κοινωνικοὶ ψυχολόγοι καὶ κοινωνικοὶ ψυχίατροι ἔχουν ἀνακαλύψει ὅτι ὑπάρχει θετικὴ σχέση μετὰξὺ ὀρισμένων ψυχικῶς ἀσθενειῶν - ὅπως εἶναι αἱ διάφοροι μορφαὶ νευρώσεων (neurose) καὶ ψυχονευρικῆς ἐντάσεως (tension καὶ anxiety) καὶ «κινητικότητος». Μερικοὶ ἀπὸ τοὺς λόγους τοὺς ὁποῖους μᾶς προσφέρουν εἶναι ὁ ρυθμὸς τῆς συγχρόνου ζωῆς, ἡ ἀποξένωσις τοῦ ἀτόμου ἀπὸ τὴν φιλικὴν καὶ ὁμοιογενῆ του κοινωνικὴν ὁμάδα (primary group) ποὺ εἶναι χαρακτηριστικῶν τῶν μικρῶν κοινοτήτων ἢ κοινωνιῶν καὶ ἡ μετακίνησις του εἰς τὰ μεγάλα ἀστρικά καὶ διομηχανικά κέντρα μετὰ τὴν «ἀνωμοσύνην» καὶ «ἑτερογένειαν» τῶν ἀνθρώπων καὶ τῶν συνηθειῶν των. Ἐπίσης, ἄλλαι μελέται ἔχουν ἀποδείξει ὅτι ὑπάρχει θετικὴ σχέση μετὰξὺ «ἐγκληματικότητος» (ἀνηλίκων καὶ ἐνηλίκων) καὶ «κινητικότητος». Εἶναι δὲ γνωστὸν, ὅτι «ἐγκληματικότης» καὶ αἱ διάφοροι ψυχονευρικαὶ παθήσεις τείνουν νὰ εἶναι μεγαλύτεραι εἰς ἐκείνας τὰς κοινωνίας ποὺ ἡ «κινητικότης» καὶ ἡ ἔμφρασις ἐπὶ τῶν ὑλικῶν ἀγαθῶν ἐπίσης μεγαλύτερα.

Μερικοὶ, ἀπὸ τοὺς κυριωτέρους παράγοντας, οἱ ὁποῖοι συντελοῦν εἰς τὴν «κινητικότητα» τῶν ἀτόμων εἰς τὴν κοινωνίαν εἶναι δύο κυρίως εἰδῶν : 1) ἀτομικοὶ καὶ 2) συλλογικοὶ. Ἀτομικοὶ παράγοντες περιλαμβάνουν ὅλους ἐκείνους τοὺς παράγοντας, οἱ ὁποῖοι ἔχουν σχέσιν μετὰ τὴν ἰκανότητα, κατὰ τὴν καὶ ἐπικτητον, τοῦ ἀτόμου ὅπως τὴν ἀντίληψιν, τὴν νοημοσύνην, τὴν ἐργατικότητα, τὴν μόρφωσιν, τὴν φιλοδοξίαν, τοὺς σκοπούς, τὴν πειθαρχίαν καὶ αὐτοκριτικὴν κ.ἄ. Συλλογικοὶ παράγοντες περιλαμβάνουν μίαν συγκυρίαν κοινωνικῶν, πολιτικῶν καὶ οἰκονομικῶν παραγόντων καὶ περιστάσεων. Κατὰ πόσον, ἡ κοινωνία προσφέρει δυνατότητας καὶ εὐκαιρίας διὰ ἀτομικὴν ἐπίτευξιν τῆς «κινητικότητος». Ἐπίσης, ἡ οἰκονομικὴ καὶ πολιτικὴ ἀνάπτυξις καὶ ὁ βαθμὸς ἐκδομηχανοποιήσεως μιᾶς κοινωνίας προσφέρουν τὴν δυνατότητα τῆς «κοινωνικῆς κινητικότητος». Ἡ εὐρεσις συνεχοῦς ἀπασχολήσεως καὶ ἐργασίας καθὼς καὶ ἡ δημιουργία νέων τοιούτων, ἢ ἱδρύσεις σχολῶν καὶ ἐκπαιδευτικῶν ἰδρυμάτων ὡς ἐπίσης καὶ ἡ ἐλευθερά κίνησις καὶ μετανάστευσις τῶν πληθυσμῶν ὅλοι αὐτοὶ οἱ παράγοντες ὁμοῦ καὶ κεχωρισμένως συντελοῦν εἰς τὴν «κοινωνικὴν κινητικότητα».

Σ Υ Μ Π Ε Ρ Α Σ Μ Α Τ Α

Ἡ θεωρητική και ἱστορική ἀνάλυσις τῶν ἐννοιῶν τῆς «κοινωνικῆς στρωματώσεως» και «κοινωνικῆς κινητικότητος» ἀποτελεῖ ἓνα ἀπὸ τοὺς ἀκρογωνιαίους λίθους τῆς συγχρόνου κοινωνιολογίας. Ἡ ἐπιστημονική ἔρευνα τῶν κοινωνικῶν φαινομένων εἶναι πέραν πάσης ἀμφιβολίας ἐξαιρετικῆς και στρατηγικῆς σημασίας, τόνον διὰ τὴν κατανόησιν τῆς ἡμετέρας ὅσον και τῶν αἰτιῶν τῆς ἀνωμάλου λειτουργίας τῶν συγχρόνων δημοκρατικῶν κοινωνιῶν τῆς Δύσεως.

Ἡ παρούσα μελέτη, ὅπως ἐλέχθη ἀνωτέρω, σκοπὸν εἶχε τὴν θεωρητικὴν και ἱστορικὴν ἀνάλυσιν και κριτικὴν τῶν ἐννοιῶν τούτων. Εἶναι δὲ παγκοίνως γνωστὸν, ὅτι ἡ σύγχρονος κοινωνιολογική ἐπιστήμη δὲν εἶναι μόνον θεωρητικὴ ἀλλὰ και εἰδικὴ και ἐφαρμοσμένη ἐπιστήμη ταυτοχρόνως.

Ἐπίσης, ἀνεφέραμεν, ὅτι οἱ Ἀμερικανοὶ κοινωνιολόγοι εἶναι ἐκ τῶν πρωτεργατῶν οἱ ὅποιοι ἐστράφησαν πρὸς τὴν ἐμπειρικὴν και μεθοδικὴν ἔρευναν τῶν κοινωνικῶν φαινομένων. Δὲν θὰ εἶναι δέ, καθόλου ὑπερβολὴ νὰ τονισθῆ, ὅτι εἰς τὴν Β. Ἀμερικὴν αἱ κοινωνικαὶ ἐπιστήμαι²⁴ ἔχουν σημεῖώσει ἀλματώδη πρόοδον ὄχι μόνον εἰς τὸν θεωρητικὸν τομέα, ἀλλὰ και τοὺς ἐμπειρικὸν και μεθοδικὸν τοιοῦτους²⁵.

Ἄν και ἡ παρεμβολή, αὐτὴ εἶναι ἐκτός τῆς παρούσης μελέτης, ἐν τούτοις, ἔδει νὰ λεχθῆ, ὅτι ἡ χώρα μας ὑστερεῖ εἰς τὸν σπουδαῖον αὐτὸν τομέα τῆς γνώσεως τῶν κοινωνικῶν ἐπιστημῶν²⁶.

Ἐν κατακλείδι ἀρκεῖ νὰ εἰπωμεν ὅτι αἱ ἐννοιαὶ τῆς «κοινωνικῆς στρωματώσεως» και «κοινωνικῆς κινητικότητος» δὲν πρέπει νὰ θεωρηθῶν ὡς ἐννοιαὶ ἢ μὲν πρώτη «στατική» (static) ἢ δὲ δευτέρα «δυναμική» (dynamic). Τούναντίον, αἱ σύγχρονοι δυτικαὶ κοινωνίαὶ ἀρχέτως τοῦ βαθμοῦ ἀναπτύξεώς των, εἶναι «κοινωνίαὶ κατ' ἐξοχὴν δυναμικαί». Δηλαδή, παρέχουν εἰς τὰ άτομα τὴν εὐκαιρίαν και δυνατότητα κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον, ὅπως ἀναπτύξουν και ἐπιδιώξουν και τὴν ἀτομικὴν τους πρωτοβουλίαν και δημιουργικότητα, ἀλλὰ και αὐτὴν τὴν κοινωνικὴν τους προσωπικότητα. Ἐν ταύτῃ, πρέπει νὰ λεχθῆ, ὅτι δὲν ὑφίσταται οὐδεμία κοινωνία οἰουδήποτε κοινωνικοῦ, οικονομικοῦ και πολιτικοῦ συστήματος και ἰδεολογίας ἢ ὅποια νὰ μὴ ἔχη κάποιον εἶδος κοινωνικῆς στρωματώσεως και «κοινωνικῆς κινητικότητος».

24. Κοινωνικαὶ ἐπιστήμαι περιλαμβάνουν : ψυχολογίαν, κοινωνιολογίαν, ἀνθρωπολογίαν, (μελέτην πρωτογενῶν κοινωνιῶν), πολιτειολογίαν, κοινωνικὴν ψυχολογίαν, οικονομολογίαν και κοινωνικὴν ψυχιατρικὴν.

25. Αἱ διάφοροι μέθοδοι ἔρευνας τῶν κοινωνικῶν ἐπιστημῶν εἶναι : τὸ πείραμα, ἡ παρατήρησις, ἡ σύγκρισις, ἡ κοινωνικὴ στατιστικὴ, τὸ ἐρωτηματολόγιον, ἡ συνέντευξις, οἱ ἠλεκτρονικοὶ ἐγκέφαλοι κ. ἕ..

26. Τὰ τελευταῖα χρόνια παρατηρεῖται σχετικὴ πρόοδος εἰς τὸν τομέα αὐτὸν ὅπως εἶναι τὸ Ἐθνικὸν Κέντρον Κοινωνικῶν Ἐρευνῶν, τὸ Κολλέγιον Πήρς (Pierce College), τὸ Ἀθηναϊκὸν Ἰνστιτούτον «Ἀνθρώπου», τὸ Κέντρον Οἰκονομικῆς Ἀναπτύξεως και μερικαὶ ἔδραι κοινωνικῶν ἐπιστημῶν εἰς τὰ ἀνώτατα πνευματικὰ μας ἰδρύματα.